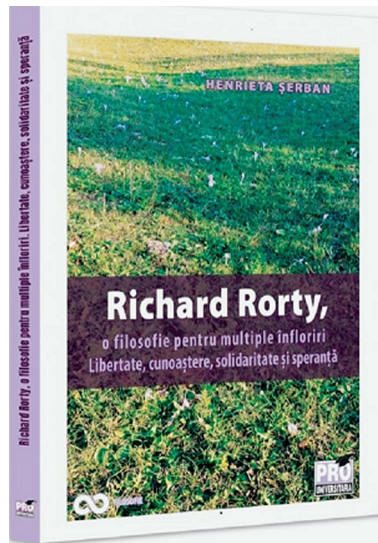

CĂRȚI ÎN DEZBATERE

PUTEREA LIMBAJULUI DE A CREA SPERANȚĂ

LORENA-VALERIA STUPARU

Încă din titlu cartea Henrietei Șerban m-a trimis cu gândul la rolul metaforei și al descrierii creatoare în filosofie. Fără să vreau, am asociat titlul acestei cărți cu titlul unui poem de Marian Drăghici, pe care l-am citit în revista *Ramuri* când eram studentă la filosofie. Un titlu atât de puternic, încât mi-a rămas în minte mai bine de treizeci de ani: „Anii mei, roza mentală“. Acest titlu metaforic al poeziei la care mă refer presupun că face aluzie la semnificația simbolică de cupă a vieții, de simbol al sufletului, inimii, iubirii, de mandala, de centru mistic, și mai ales de simbol al desăvârșirii.

De fapt, această semnificație cred că am asociat-o spontan cu cartea Henrietei, pentru că o carte serioasă (chiar și atunci când din ea se deschide un portal spre ludic în sens artistic-estetic) este rezultatul unei experiențe îndelungate a autorului, experiență de lectură și experiență reflexivă, experiență a notației, a comentariului, a scrisului, a redactării propriu-zise a cărții. (Și în această carte sunt dese trimiterile la scrierile autoarei din anii trecuți.)

Rev. Șt. Pol. Rel. Int., **XXII**, 3, pp. 115–130, București, 2025.

Ca sumă a experiențelor intelectuale, avem aici o lucrare filosofică de sinteză, care reevaluează actualitatea epistemologiei și filosofiei politice rortiene, neopragmatismul și postliberalismul, în care toate aspectele gândirii lui Richard Rorty sunt tratate cu seriozitate și originalitate, dar interesul meu de cititor dezinteresat s-a centrat asupra speciei originale de liberalism pe care o cultivă acest autor, un liberalism care pornește de la individ (ipostaziat în ironistul liberal), dar ale cărui finalități sunt solidaritatea, comunitatea, cunoașterea, libertatea și speranța.

De altfel, dincolo de autocreația care îl definește, solidaritatea este una dintre principalele caracteristici ale „ironistului liberal” inventat de Richard Rorty, un tip uman dispus în permanență la autodistanțare critică față de propriu-i vocabular existențial și, în același timp, hotărât să ia atitudine împotriva cruzimii de orice fel.

Ironistul liberal este, cred, personajul principal al cărții rortiene *Contingență, ironie și solidaritate*, unde autorul arată că autocreația, care se desăvârșește cu precădere în spațiul existenței individuale, și solidaritatea, care se manifestă în cadrul comunitar, nu sunt în mod necesar legate una de alta, dar nici incompatibile: autocreația în virtutea unui crez personal formulat este inspirată și de surse din afara cunoașterii de sine, fiind transpusă în fapte prin mijloace care depășesc cadrul vieții private. Iar sentimentul solidarității parcurge în genere un traseu complicat, de la instinctul uman sănătos de conviețuire cu cei asemenea și de înțelegere a celor oropsiți sau a celor „diferiți” (a altuia prin excelență, a celui alt), la elaborări complicate, de la planul „spiritului”, la cel al acțiunii directe. De la text la acțiune, cum ar zice Paul Ricœur.

Afirmările lui Rorty din *Contingență, ironie și solidaritate*, care le continuă pe acelea ale disputei cu filosofia tradițională ca tablou ce înfățișă mintea ca o mare oglindă conținând variate reflecții (reprezentări), din *Filosofia ca oglindă a naturii*, conduc la ideea că adevărul nu poate fi în afara noastră – căci nu poate exista independent de mintea omului care formulează propoziții. Lumea este în afara noastră, dar descrierile lumii nu sunt. Și numai descrierile lumii pot fi adevărate sau false. Cu alte cuvinte, problema centrală a oricărei filosofii (inclusiv a aceleia politice) este cea a limbajului sau a vocabularului – și această descoperire marchează o „cotitură” în înțelegerea rostului filosofiei, de care sunt răspunzători filosofi diferiți, precum Heidegger, Derrida, Davidson sau Wittgenstein.

Și acesta este și terenul pe care consider că Henrieta Șerban construiește în ultima parte a cărții comparația între filosofia rortiană și filosofia lui Lucian Blaga, în subcapitolul *Richard Rorty și Blaga: poetica cunoașterii și a ființei istoriciste*: „La Lucian Blaga, omul interoghează și vizitează orizontul misterului, un orizont permanent accesat de către om. (s.a.) Mediul de existență specific omului include orizontul concret și un orizont al necunoscutului, ambele formând domenii ale universului uman interogate prin limbaj. Aici ajungem din nou într-un punct comun, al importanței deosebite a limbajului pentru calitatea vieții și a aspirațiilor umane, ca și la Richard Rorty.” (pp. 212-214) Pe de altă

parte, „Dacă sub aspectul metafizic concepțiile lui Rorty și Blaga se despart, sub aspectul individualității creatoare, temerară și însetată de cunoaștere eliberată de fundamentalism, cele două concepții filosofice se apropie într-o fascinantă confluență.“ (p. 218) De aceea, autoarea arată că a interpretat „expunerea la vocabulare diferite ca pe o versiune a expunerii la mister, al «celuilalt», al lumii.“ (p. 222)

În plus, „Într-un studiu dedicat metaforei, Richard Rorty se raportează la filosofi ai științei și ai limbajului pentru a investiga astfel metafora cu rol în cogniție (un «zgomot nefamiliar»), tipul de metaforă care îl interesează de fapt și pe Lucian Blaga, acesta distingând și valorizând superior un tip de metaforă cognitivă, metafora revelatorie.“ (p. 224)

Pentru a rezuma, în lucrarea sa densă, Henrieta Șerban acordă toată atenția tentativei rortiene de a articula o viziune morală și politică consonantă cu filosofia sa, în viziunea unei comunități diverse, construită prin opoziție față de cruzime și nu prin idei abstracte precum „justiție“, „umanitate comună“ etc. Cu alte cuvinte, pornind de la ideea contingentelor limbajului și de la concepția epistemologică potrivit căreia adevărul este dobândit în baza unei credințe care nu are conotații religioase, problema comunității și a autocreației (autoconstruirii) este o problemă de vocabular. Un vocabular care gravitează în jurul noțiunilor de „metaforă“ și „autocreație“, altfel spus de autodescriere creatoare. Acest vocabular este mai potrivit, după Rorty, pentru conservarea și progresul societăților democratice decât acela centrat pe noțiunile de adevăr, raționalitate și obligație morală. Fără a întemeia democrația sau a-i stabili fundamentele, noul vocabular filosofic permite redescoperirea ei. Aceasta exprimă de altfel și diferența dintre cultura liberalismului rortian și formele mai vechi ale vieții culturale.

Diferența „ontologică“ stă în concepția despre adevăr. Din ceea ce am citit, atât în cărțile lui Rorty, cât și în lucrarea Henrietei Șerban, adevărul ar fi ceea ce credem noi că este, mai precis ceea ce vrem să credem sau chiar ceea ce este avantajos și agreabil pentru noi să credem. Nu cred că poate fi vorba aici de o politică autoamăgitoare conștientă din motive de confort psihic și nici chiar despre preferința laudabilă pentru ipocrizia civilizată, în locul sincerității „primitive“. Părerea mea este că dincolo de o expunere a ceea ce putem crede noi despre cuvântul „adevăr“ în anumite contexte alienante, aici este o încercare de reorientare morală a omului, o cotitură etică, o trecere în salt peste ordinul adevărului-corespondență și o refondare a ordinii valorice și sociale.

Rezervele mele cu privire la viziunea rortiană a omului, pe care o găsesc mai curând onestă, decât anostă (Habermas), mai curând extravagant-optimistă, decât iresponsabilă, mai curând estetică, decât pragmatică (căci totul pare a fi o opțiune de gust), pornesc de la observația că în chiar interiorul unor revoluționări ale autodescrierii creatoare, adevărul-corespondență clasic nu poate fi ignorat. Astfel, de pildă în medicină, progresul în ordinea expresiei verbale (teorii bazate pe experiențe de laborator) nu are nicio valoare în planul sănătății dacă nu este validat prin practica medicală. După ce a stabilit un diagnostic cât mai adecvat în termenii medicali ai timpului său, medicul trebuie să ofere tratamentul corespun-

zător afecțiunii depistate și să propună o redescrisere creatoare a bolii, în termenii a ceea ce crede el personal despre lecuire, numai după ce a vindecat un număr suficient de pacienți pentru a stabili o regulă.

Și pentru că în viziunea lui Richard Rorty comunitatea ideală este aceea care promovează acordul general pașnic între membrii ei, împreună cu tolerarea dezacordului, personal găsesc că cea mai puternică expresie a solidarității se află în formula evanghelică „Bucurați-vă cu cei ce se bucură, plângeți cu cei ce plâng!”.

Richard Rorty, o filosofie pentru multiple înfloriri. Libertate, cunoaștere, solidaritate și speranță este o carte în care este evidențiată puterea limbajului de a crea speranță, iar subcapitolul „Proiectul ca speranță și speranța ca proiect: Bloch și Rorty” are ca *motto* mărturisirea lui Jean Paul Sartre „Je crois que l'espoir fait partie de l'homme”, ca o dovadă în plus că această stare de bine înflorește în ambianța vocabularului nostru care permite autocreația, solidaritatea și refuzul cruzimii: „În interpretarea noastră, conexiunea între autocreație, refuzul cruzimii și speranță, văzute și separat și în corelație cu solidaritatea, este centrală pentru investigarea speranței. (...) În consecință, în teoria rortiană a speranței, care este în mare parte și a solidarității, avem o înțelegere «luminată» a relativismului. Relativismul rortian nu este dus la extrem, pentru a urmări imposibilitatea cunoașterii sau a adevărului; ci este doar o abordare mai flexibilă a cunoașterii, a cunoașterii celorlalți și a vieții, astfel încât să permită o noțiune mai participativă despre adevăr și despre cunoaștere.” (pp. 188; 190)

Henrieta Șerban consideră că utopia postliberală rortiană, care include în mod holist o epistemologie, o ontologie, o filosofie a minții, a limbajului, a culturii, a religiei, o filosofie politică și a societății umane, o filosofie a educației, este cât se poate de actuală și relevantă, grație semnificației de proiect uman încărcat de speranță. Acest mesaj conține o infuzie necesară de optimism (nu numai epistemologic) pentru timpurile în care trăim.

**RICHARD RORTY – UN POET IRONIC AL GÂNDIRII.
O LECTURĂ STILISTICĂ ȘI HERMENEUTICĂ
ASUPRA OPEREI HENRIETEI ȘERBAN**

GHEORGHE DĂNIȘOR

Filosofia – cea „înflorire tăcută a spiritului“, cum am fost cândva îndemnați s-o privim – se manifestă, în lucrarea Henrietei Anișoara Șerban, nu doar ca disciplină a conceptualului, ci și ca poezie a devenirii umane. Această perspectivă evidențiază filosofia ca o creștere interioară, o transformare subtilă și continuă a spiritului, care transcende limitele simplei raționări pentru a deschide noi orizonturi de sens și existență.

Lucrarea sa, intitulată *Richard Rorty, o filosofie pentru multiple înfloriri. Libertate, cunoaștere, solidaritate și speranță*, este un act de exegeză filosofică și un manifest discret pentru reînsuflețirea unei gândiri ce refuză absoluturile, dar care nu renunță la umanism. Titlul însuși este o metaforă programatică care reflectă înțelegerea filosofiei nu ca sistem rigid, ci ca forță generativă de sensuri, deschideri și experiențe.

„Înfloririle“ rortiene la care face trimitere autoarea trădează o înțelegere adâncă a filosofiei ca forță dinamică, capabilă să genereze multiple moduri de a fi și de a gândi, o pluralitate de deveniri care constituie însăși esența umanității. În cuvintele autoarei, „ironista este responsabilă să trimită lumini în existență“ (p. 22), evocând astfel gestul creator, poetic și etic al filosofului, care nu mai este magistru absolut, ci intermediar între lumi posibile. Această ironie nu este doar o atitudine sceptică, ci și o formă de responsabilitate ce implică angajament etic și deschidere spre transformare.

Astfel, filosofia devine o poezie a devenirii umane, un spațiu al libertății și solidarității, o resursă pentru speranță, chiar în absența certitudinilor absolute. Aceasta este o invitație la o gândire vie, ce se află mereu în proces, capabilă să susțină și să inspire multiple „înfloriri“ ale spiritului uman.

De la anti-fundamentalism la încredere poetică

Henrieta Anișoara Șerban construiește încă din primele pagini un portret intelectual subtil al lui Richard Rorty, evidențiind o gândire care, deși „nu a vrut să fie rege“, a avut o influență semnificativă asupra filosofiei contemporane (p. 18). Această expresie surprinde atât modestia sa față de dogmele tradiționale, cât și autoritatea sa intelectuală în peisajul filosofic al sfârșitului de secol XX.

Rorty este poziționat între pragmatismul anglo-saxon și hermeneutica europeană, configurându-se ca un „transgresor“ al granițelor disciplinare (p. 14). Această fluiditate reflectă un stil filosofic care nu aderă la un sistem fix, ci navighează creativ între tradiții, oferind reinterpretări originale. Prefața lucrării

subliniază natura „transgresivă” a acestei construcții teoretice, care explorează chiar „rădăcinile stângiste ale unui pragmatist neoliberal” (p. 14), relevând ambiguitatea și complexitatea poziției sale politice și filosofice.

Autodescrierea lui Rorty ca „ironist democrat, nihilist democrat, neopragmatist democrat” (p. 18) reflectă o conștientizare profundă a contingentței existenței și a limitelor gândirii. Astfel, filosofia sa se constituie ca un anti-fundamentalism radical care, deși respinge absoluturile metafizice, nu cedează nihilismului, ci promovează o „încredere poetică” – o credință în posibilitatea construirii continue a sensurilor și valorilor într-o lume contingentă.

Pornind de la această poziție, Henrieta Șerban evidențiază modul în care Rorty regândește valorile fundamentale precum libertatea, solidaritatea și speranța într-un cadru pluralist și deschis. Libertatea nu mai este un drept natural și imuabil, ci o „înflorire” contingentă, ce se dezvoltă în cadrul dialogului și al comunității. Solidaritatea devine un principiu etic esențial, substituind căutarea unui adevăr absolut printr-un angajament comun bazat pe înțelegere și cooperare, un act „poetic și etic” care „trimite lumini în existență” (p. 22). Speranța, în acest context, nu este un optimism simplist, ci o atitudine responsabilă, care înfruntă incertitudinea prin deschiderea către reinventare și transformare.

Astfel, filosofia lui Rorty, așa cum este interpretată de Henrieta Șerban, devine un spațiu viu de sens și valori, refuzând dogmatismul, dar menținând angajamentul umanist. Această viziune a „multiplelor înfloriri” constituie un manifest pentru o gândire deschisă, poetică și etică, capabilă să ofere lumini în existența noastră contingentă.

În contextul actual al lumii marcate de pluralism și crize de sens, această filosofie propune o alternativă ce îmbină libertatea creatoare cu responsabilitatea etică. Rorty nu mai este stăpânul adevărului, ci un ironist democrat care recunoaște că adevărul este o construcție contingentă, supusă dialogului și revizuirii continue. În acest sens, filosofia devine un act poetic și etic, un spațiu deschis în care comunitățile umane pot găsi împreună noi moduri de a exista și de a se înțelege reciproc.

Filosofia ca poezie – o revoluție metodologică

Henrieta Șerban recuperează cu putere argumentativă dimensiunea poetică a filosofiei lui Richard Rorty, o dimensiune care, departe de a fi un simplu ornament stilistic, reprezintă o schimbare radicală a modului în care înțelegem însăși natura filosofiei. Rorty afirmă în *Philosophy as Poetry* că „ființele umane nu au o natură care trebuie înțeleasă, ci o istorie care trebuie reinterpretată” (p. 28), mutând astfel atenția de la o esență fixă către dinamica continuă a limbajului și a sensurilor. Această mutare transformă filosofia dintr-o disciplină preocupată de găsirea unor adevăruri universale și imuabile într-o activitate fluidă, centrată pe schimbarea vocabularelor care ne definesc și ne modelează experiența.

Astfel, filosofia devine o „activitate terapeutică” (p. 32), în sensul propus de Wittgenstein, adică un mijloc prin care problemele conceptuale sunt tratate prin

transformarea modului în care vorbim și gândim despre lume, nu prin apelul la fundamente absolute. În acest cadru, filosofia își asumă rolul de eliberator al discursului, un spațiu de libertate creatoare care depășește granițele rigide impuse de tradițiile filosofice anterioare. Henrieta Șerban scoate în evidență faptul că Rorty nu este interesat să găsească adevărul „esențial“, ci să susțină „libertatea discursivă“ ca valoare fundamentală, o libertate care permite pluralitatea vocabulelor și a perspectivelor (p. 32).

Această reinterpretare marchează o adevărată revoluție metodologică: filosofia nu mai este un demers de descoperire a unor principii imuabile, ci o artă a reinterpretării continue, un spațiu în care sensurile se nasc, mor și se refac în mod constant. În acest sens, Rorty propune o *ars poetica* a postmodernității filosofice, în care discursul filosofic devine asemeni poeziei – un joc al cuvintelor și al imaginilor care oferă noi modalități de a înțelege și de a crea realitatea. Aceasta înseamnă că filosofia este, în fond, o poezie a devenirii umane, un act creativ și terapeutic ce permite spiritului să „înflorească“ în forme multiple și neprevăzute.

Mai mult, această poziție filosofică elimină așteptarea unui sistem unitar și definitiv, înlocuindu-o cu o pluralitate a vocabulelor care se află în dialog permanent. În acest sens, filosofia devine un spațiu deschis al interpretării, un teren fertil pentru inovație conceptuală și etică. Revoluția metodologică pe care o propune Rorty, așa cum o interpretează Henrieta Șerban, este deci și o revoluție a responsabilității filosofice: abandonând ideea de adevăr absolut, filosoful devine un intermediar al lumilor posibile, un „ironist democrat“ care recunoaște contingența propriilor sale convingeri și care, în același timp, își asumă angajamentul față de libertatea și solidaritatea umană.

Această viziune transformă profund și statutul cunoașterii. Nu mai există un punct final sau un centru fix al adevărului, ci o rețea dinamică de sensuri și valori care se construiesc în comunitate și în timp. Filosofia devine astfel un proces dialogic și creativ, care nu mai acordă încredere unui fundamentalism, ci se construiește în baza unei „încrederi poetice“ – o credință în capacitatea noastră de a crea și recrea sensuri și de a modela împreună o lume mai deschisă și mai pluralistă.

Interpretarea oferită de Henrieta Șerban evidențiază felul în care depășește filosofia lui Rorty statutul clasic al unei discipline normative și devine o forță poetică și terapeutică, o revoluție metodologică ce redă gândirii vitalitatea și libertatea de a se reinventa permanent. Filosofia ca poezie devine astfel o manifestare a devenirii umane, o invitație la un dialog continuu, care refuză absoluturile, dar nu renunță la idealurile libertății, solidarității și speranței.

Limbajul – organ și instrument

Unul dintre cele mai profunde și fertile capitole din lucrarea Henrietei Șerban este cel dedicat limbajului, în special în raport cu epistemologia, unde se evidențiază rolul esențial al limbajului nu doar ca mijloc de comunicare, ci și ca forță

creatoare și constitutivă a realității noastre. Autoarea subliniază o idee centrală în filosofia lui Rorty: „viața noastră se schimbă în bine prin schimb de cuvinte, mai degrabă decât prin schimb de lovituri“ (p. 17). Această frază evocă un optimism pragmatic în privința puterii dialogului și a interacțiunii lingvistice de a modela existența umană, sugerând că schimbarea și progresul social se pot realiza prin transformarea discursului și a modului în care ne înțelegem unii pe alții.

Din această perspectivă, limbajul nu este doar un instrument pasiv care reflectă o realitate preexistentă, ci un „organ“ activ, o forță care „creează, modelează și permite“ lumea în care trăim. Rorty susține, așa cum remarcă Henrieta Șerban, că „folosirea iscusită a limbajului a condus la raționalitate, nu invers“ (p. 17), ceea ce răstoarnă ierarhiile epistemologice clasice. În loc să vedem raționalitatea ca o condiție prealabilă a limbajului, ea devine rezultatul și expresia unei practici lingvistice abil conduse, iar aceasta deschide calea către o epistemologie care pune în prim-plan interacțiunea socială și discursivă, nu niște criterii fixe și universale.

Această viziune conduce la o reinterpretare a filosofiei ca „artă a redescrierii“, un spațiu în care adevărul absolut este înlocuit de criterii precum coerența internă și capacitatea discursului de a genera sensuri relevante în contexte schimbătoare. Henrieta Șerban evidențiază această dimensiune când notează: „conversația este preferabilă fundamentului“ (cf. p. 37), ceea ce înseamnă că dialogul și interacțiunea discursivă capătă prioritate față de căutarea unor baze epistemice fixe și imuabile. Filosofia nu este astfel un edificiu solid și imuabil, ci un proces continuu de negociere a sensurilor, o practică vie și deschisă.

Rorty nu pledează pentru un relativism superficial sau nihilist, ci propune ceea ce Henrieta Șerban numește un „conversaționalism“ cu dimensiuni poetice și etice. Aceasta presupune o atitudine filosofică care recunoaște inexistența unor puncte de sprijin absolute, dar care nu renunță la o busolă morală: „a fi ironist, în acest sens, înseamnă a trăi într-o lume fără puncte de sprijin absolute, dar cu o busolă etică orientată spre suferința celuilalt“ (p. 37). Astfel, ironia rortiană devine o formă de responsabilitate etică, care cere o sensibilitate sporită față de suferința și nevoile celor din jur, o atitudine care echilibrează scepticismul metafizic cu angajamentul umanist.

Prin urmare, limbajul în filosofia lui Rorty, așa cum este redat și interpretat de Henrieta Șerban, devine un organ fundamental al schimbării și al devenirii umane. Nu doar că modelează realitatea, dar este și terenul pe care se desfășoară lupta pentru libertate, solidaritate și speranță. Schimbarea lumii începe cu schimbarea discursului, iar filosofia, în acest context, este un act de creație poetică și etică care invită la deschidere și dialog, nu la impunerea unor adevăruri fixe și absolute.

De la Kant la Blaga: reîntemeierea poetică a cunoașterii

Unul dintre punctele forte ale lucrării Henrietei Șerban este dialogul atent și subtil pe care îl stabilește între filosofia lui Richard Rorty și gândirea lui Lucian Blaga. Această comparație nu este doar tematică, ci se extinde la nivel stilistic și

metodologic, evidențiind paralele profunde între „poetica cunoașterii” în viziunea blagiană și „poetica ironistă” rortiană. Autoarea aduce în prim-plan conceptele-cheie ale lui Blaga – „orizontic, atmosferă axiologică, formă” – care „trimit la filosofia culturii ca poetică a ființei” (p. 232). În acest demers, Blaga nu este redus la o simplă sursă de idei sau un instrument conceptual, ci este adus în scenă ca un partener de dialog autentic, un interlocutor care împărtășește o perspectivă ontologică și epistemologică comună cu Rorty.

Această perspectivă comună se bazează pe o înțelegere a filosofiei nu ca pe o disciplină tehnică sau o speculație metafizică abstractă, ci ca pe un act creativ de punere în formă a ființei istorice. În viziunea lui Blaga, iar prin extensie și a lui Rorty, „forma” nu este ceva dat odată pentru totdeauna, ci rezultatul unui proces dinamic, o creație continuă, mediată de limbaj și cultură. Astfel, filosofia devine o „poetică a ființei” – o explorare reflexivă a modului în care realitatea și cunoașterea sunt produse simbolic și cultural.

Henrieta Șerban evidențiază cu acuratețe că această „ontologie deconectată de metafizică” (p. 14) oferă o cale inovatoare pentru a gândi umanul, fără a apela la transcendențe rigide, adesea inflexibile sau dogmatice. În același timp, această abordare evită capcana cinismului epistemologic, adică refuzul absolut al sensului sau al valorilor, pe care îl pot implica unele poziții postmoderne. Prin urmare, filosofia propusă aici, inspirată atât de Rorty, cât și de Blaga, se situează la intersecția fertilă între deschiderea poetică și angajamentul ontologic, între pluralism și responsabilitate.

Această reîntemeiere poetică a cunoașterii, așa cum o surprinde Henrieta Șerban, rezonează cu nevoia contemporană de a gândi condiția umană în termeni care să privilegieze creativitatea, dialogul și continuitatea sensurilor, în locul dogmatismului și al sistemelor închise. Este o filosofie care, asemenea poeziei, creează forme și deschide orizonturi, invitând la o reconsiderare a modului în care ne raportăm la lume și la noi înșine.

Solidaritatea în locul adevărului

Dimensiunea politică a filosofiei lui Richard Rorty, așa cum este prezentată de Henrieta Șerban, se evidențiază mai degrabă printr-un registru etic decât printr-un discurs militant sau ideologic. În loc să ofere un proiect politic rigid, Rorty propune un proiect al speranței sociale, unul care își bazează forța nu pe dogme sau certitudini, ci pe deschiderea către celălalt și pe cultivarea toleranței. Autoarea observă cu acuratețe că „argumentul rortian ne aduce în fața ideii că toleranța față de cei care nu-s pentru matematică n-ar trebui să fie diferită de toleranța față de atei, sau față de cei de altă religie...” (p. 17). Astfel, adevărul își pierde poziția centrală și devine secundar în raport cu valorile fundamentale ale conviețuirii umane: toleranța și empatia.

În societatea „post-adevăr” în care trăim, această etică rortiană capătă o relevanță aparte, păstrându-și caracterul de umanism aplicat, profund ancorat în experiențele cotidiene, nemaifiind un ideal abstract sau dogmatic. Solidaritatea

devine, prin urmare, nu doar o virtute morală, ci un principiu organizator al relațiilor sociale, care înlocuiește căutarea unui adevăr imuabil cu angajamentul etic față de celălalt.

Această dimensiune etică este însoțită de o luciditate istorică esențială, pe care Henrieta Șerban o subliniază prin afirmația că „istoricismul decurge din contingentă“ (p. 212). Filosofia lui Rorty nu recurge la metafizici absolute sau universale, ci îmbrățișează natura contingentă și contextuală a existenței umane, ceea ce îi conferă un caracter non-metafizic, dar totodată profund încărcat de sens. A fi istoricist, în această cheie, înseamnă a recunoaște responsabilitatea față de ceilalți și față de condițiile reale în care trăim, și nu față de „o lume în sine“ (p. 126), abstractă și inaccesibilă.

Prin urmare, filosofia lui Rorty, așa cum este interpretată de Henrieta Șerban, ne oferă un model de gândire care renunță la certitudinile absolute în favoarea unei solidarități active, etice și responsabile. Aceasta este o filosofie a acțiunii și a relației, care face din toleranță și empatie fundamentul unei conviețuiri durabile și pline de sens.

În loc de concluzie: a filosofa împreună

Volumul Henrietei Șerban se conturează ca o pledoarie vie pentru o gândire fluidă, deschisă și profund umanistă. Nu este doar o carte, ci o lecție de stil filosofic și de onestitate intelectuală, care evită dogmele și certitudinile absolute, în favoarea unei invitații sincere la reflecție și dialog. Nu oferă o sinteză definitivă, ci propune un parcurs – o călătorie a gândirii în devenire, în care filosofia rortiană apare ca o „filosofie în mișcare“, capabilă să articuleze în mod armonios libertatea individuală și solidaritatea socială, ironia și speranța, relativismul epistemologic și exigența morală.

Într-o epocă dominată de polarizare, rigiditate și discursuri închise, această carte aduce un suflu proaspăt, o revenire la ceea ce filosofi greci numeau *phronesis* – o înțelepciune practică, modestă, dar cu o adâncime esențială pentru condiția umană. Tocmai această calitate face din lucrarea Henrietei Șerban o operă nu doar relevantă, ci și indispensabilă pentru contextul cultural și social actual.

Autoarea reușește să compună o adevărată simfonie interpretativă, în care voci majore precum Rorty, Blaga, Wittgenstein, Kuhn, Derrida și Dewey rezonează și se completează reciproc. În această lucrare, filosofia nu mai este o construcție abstractă și severă, ci o „floare neforțată a vieții“, un spațiu al libertății și al creativității intelectuale.

Mai mult decât atât, volumul este o invitație caldă și profundă la a filosofa împreună – la a construi sensuri comune în dialog, la a cultiva solidaritatea și speranța prin puterea cuvintelor și a ideilor. Este un apel la a înflori împreună, într-o lume care are atât de multă nevoie de reflecție deschisă, empatie și înțelegere.

**DESPRE RICHARD RORTY, O FILOSOFIE
PENTRU MULTIPLE ÎNFLORIRI. LIBERTATE, CUNOAȘTERE,
SOLIDARITATE ȘI SPERANȚĂ, DE HENRIETA ȘERBAN**

GORUN MANOLESCU

Cartea *Richard Rorty, o filosofie pentru multiple înfloriri. Libertate, cunoaștere, solidaritate și speranță*, semnată de Henrieta Șerban, apărută în 2025 la Editura PRO Universitaria, este o lucrare remarcabilă, atât ca profunzime filosofică, cât și ca amplasare critică și creativă în contextul contemporan al studiilor rortiene. Este una dintre cele mai sistematice și în același timp poetice încercări de a reinterpretă gândirea lui Richard Rorty dintr-o dublă perspectivă: academică și existențială, cu un angajament constant față de democrație, solidaritate și potențialul uman de „înflorire” morală și intelectuală.

(0). Cartea este împărțită în două părți principale:

1. Viața, opera și moștenirea lui Rorty – un efort riguros de contextualizare biografică și filosofică, de la influențele timpurii (Dewey, Carnap, Heidegger, Wittgenstein) până la tensionările dintre Rorty și reprezentanți contemporani ai filosofiei analitice (Putnam, Dennett).

2. „Înfloriri” rortiene – o analiză originală și comparativă a modurilor în care conceptele rortiene pot fi regândite prin prisma altor autori: Kuhn, Bloch, Foucault, Blaga.

(i). Epistemologie și antireprezentationalism

Henrieta Șerban reia critica rortiană adusă metafizicii și epistemologiei tradiționale, în special ideea că „mintea” nu este o oglindă a naturii, ci un ansamblu de instrumente discursive, istorice și culturale. Ea insistă pe importanța conceptelor de „redescoperire” și „contingență” ca fundamente ale unei gândiri post-fundamentaliste.

(ii). Ironismul liberal

Autoarea oferă o excelentă analiză a conceptului de „ironie rortiană” – ca formă de existență reflexivă, critică și autoironică. Ironistul este cel care nu ia niciodată limbajul, normele sau ideile drept definitive, dar care continuă să creadă în progres moral și în solidaritate. Este o viziune a filosofului ca poet și cetățean democratic.

(iii). Democrație și speranță

Lucrarea subliniază dimensiunea etică și politică a gândirii rortiene. Filosofia nu este în viziunea lui Rorty un substitut al religiei, ci o formă de conversație liberă, umanistă, orientată spre incluziune și reducerea cruzimii. Henrieta Șerban preia această idee și o amplifică, introducând conceptele de „speranță socială” și „comunitate extinsă” ca expresii ale unui ideal postliberal.

(iv). Interdisciplinaritate

Cartea traversează granițele tradiționale ale filosofiei, cu incursiuni consistente în estetică, literatură, teologie și științe politice. De remarcat comparația

dintre Rorty și Lucian Blaga, care aduce o notă de rafinament cultural și filosofic în ecuația „cunoașterii poetice“.

(v). Stil

Deși este o lucrare academică, tonul este cald, reflexiv, pe alocuri confesiv. Henrieta Șerban scrie cu empatie și pasiune pentru subiectul său, ceea ce transformă volumul într-o lectură nu doar instructivă, ci și emoțională. Prefața semnată de Oana Șerban confirmă această viziune: filosofia este tratată nu doar ca sistem, ci și ca expresie de viață – una care „oglindește“ și „înflorește“.

(vi). Critică

Cartea nu este o simplă exegeză a operei lui Rorty, ci un act de interpretare creativă. Aduce în prim-plan aspecte mai puțin discutate din opera sa (relația cu religia, raportarea la poezie, potențialul utopic al speranței sociale) și își asumă riscul de a-l reinterpretă pe Rorty în cheie est-europeană, punându-l în dialog cu realitățile socio-politice actuale.

(vii). Concluzie

Richard Rorty, o filosofie pentru multiple înfloriri este o lucrare de sinteză profundă și elegantă, care reușește să echilibreze analiza critică, originalitatea interpretativă și angajamentul civic. Este o contribuție majoră la studiile rortiene în spațiul românesc și o sursă valoroasă pentru toți cei interesați de pragmatism, etică discursivă, ironism și democrație postliberală.

Lectura cărții este esențială pentru:

- cercetători în filosofie contemporană;
- studenți la filosofie, științe politice și studii culturale;
- orice cititor interesat de rolul ideilor în viața publică și personală.

O INVITAȚIE-MANIFEST PENTRU FILOSOFIE CA DESCHIDERE ȘI GENEROZITATE

RUXANDRA IORDACHE

Henrieta Șerban este o cercetătoare cu o bogată activitate în domeniile filosofiei și științelor politice, activitate valorificată an de an în lucrări științifice și în participări la numeroase conferințe naționale și internaționale. Pasiunea pentru cercetare și experiența acumulată de-a lungul anilor se reflectă în rezultatele muncii sale susținute, disciplinate în sensul cel mai creator și creativ, așa încât volumul închinat de Henrieta Șerban filosofului american Richard Rorty – omul, filosoful, opera și toate la un loc – volum apărut în 2025 la Editura Pro Universitaria din București, se înscrie firesc în parcursul academic ascendent și solid construit al autoarei.

Acest demers de a aduce în spațiul academic românesc, dar și al publicului român mai larg, interesat de cunoaștere în sensul cel mai generos și deschis al cuvântului, un nume din cele mai mari ale filosofiei mondiale contemporane – Richard Rorty – reprezintă o provocare deschizătoare de drumuri. Menționăm că în spațiul academic românesc Richard Rorty a fost studiat de cercetători precum Gorun Manolescu, Victor Popescu, Eugem Huzum, Bogdan Popescu, Lorena Stuparu, Viorella Manolache, autori de cărți și studii despre acest filosof.

În cartea pe care ne-o propune, Henrieta Șerban studiază îndeaproape, detaliat și cu finețe opera filosofului Rorty, dar precizează dintru început că cercetarea sa nu se dorește a fi o monografie propriu-zisă. Este vorba mai degrabă de un ghid de lectură și de înțelegere a lui Rorty, dar este un ghid aparte, în niciun caz schematic. Cartea Henrietei Șerban se prezintă în schimb ca o reală expediție intelectuală în lumea ideilor lui Rorty, expediție în care cunoscătorii fini ai domeniului pot descoperi numeroase interpretări și conexiuni argumentate de autoare pentru a ilustra cât mai bogat „așezarea” filosofului studiat – un filosof drag Henrietei Șerban – în marele tablou pe care filosofia și l-a construit pe coordonatele timpului și spațiului, dar și pentru a oferi celor care abia descoperă universul rortian o poartă de acces primitoare, o invitație blândă și înțeleaptă, spre o viziune aparte ce ar putea sta la baza unei lumi, unei societăți, unei conviețuirii umane mai bune.

Cartea Henrietei Șerban este, astfel, în spiritul viziunii rortiene, nu numai un studiu ce se adresează cercului închis al filosofiei ca preocupare academică și dialog/duel neîncetat de idei, ci și un argument pentru a înțelege că filosofia este intim legată de calitatea vieții și conviețuirii de zi cu zi, că importanța și rolul ei se arată mai cu seamă atunci când filosofia e eliberată din turnul său de fildeș, când arată că face parte din viața oamenilor obișnuiți, contribuind esențial la arhitectura existenței lor. Publicul cititor mai larg are astfel ocazia de a se îmbogăți, la capătul unei lecturi care presupune totuși disponibilitatea de a accepta „strădania” inerentă oricărei expediții intelectuale autentice și erudite, înțele-

gând universul ideilor rortiene ca pe o cale către o societate construită în mod inclusiv, armonios, într-un spirit al toleranței și al iubirii față de ceilalți, al respingerii zidurilor create de pretenția de a deține adevărul absolut și final; deoarece pretenția de a deține adevărul final este adeseori generatoare de cruzimi, uneori de o anvergură și gravitate tulburătoare, dar și în forme din cele mai subtile, mai profund insinuate în practicile din viața obișnuită, aparent microscopice, dar atât de implicate în construcția ființei individuale și a societății.

Insistăm asupra deschiderii cărții Henrietei Șerban către publicul cititor mai larg, care are astfel prilejul unui exercițiu autentic, la capătul căruia reiese că, alături de „inventarul” copleșitor al marilor idei și sisteme filosofice, contează și ideile, viziunile, opțiunile, preferințele oamenilor „obișnuiți”, care nu sunt doar acea majoritate tăcută și pasivă și care, la rândul lor, pot învăța armonia conviețuirii. Acest exercițiu se declină în reflecții pe care fiecare dintre noi le formulăm cu privire la chestiuni din cele mai presante, precum funcționarea și calitatea democrației în care trăim sau pe care am dori să o construim, sau precum importanța cunoașterii, a educației și disponibilitatea de a depune efortul individual, într-un cadru social și instituțional propice, pentru a ne educa temeinic și continuu. Rorty, arată autoarea, pledează pentru „curajul și necesitatea de a-ți construi propria părere despre lume, propria viziune și atitudine, un deziderat și o necesitate valabile pentru orice individ liber.” (p. 57)

A vorbi despre cartea pe care Henrieta Șerban o dedică lui Rorty se traduce prin a te lăsa purtat de ideile și argumentele pe care autoarea le dezvoltă despre Rorty și pornind de la Rorty, reieșind un discurs care, pentru a prelua exprimarea din titlul atât de sugestiv al cărții de față, „înflorește” spontan în multiple direcții, în bogate conexiuni. Afirmând acest efect „fertil” asupra cititorului, ne vom opri totuși, chiar dacă fără a intra în (valoroasele) detalii, asupra arhitecturii propriu-zise a cărții, cu intenția de a releva conținutul, dar și metoda academică prin care autoarea ghidează lectura și înțelegerea operei lui Rorty.

În mod sugestiv pentru conținutul și mesajul cărții, prima pagină a volumului Henrietei Șerban ne întâmpină cu un *motto* – preluat din Wystan Hugh Auden – care ne invită la o reflecție privind strădania perpetuă, niciodată încheiată, de a face „binele”, cu conștiința că mereu mai rămâne ceva de îndeplinit, dar și cu speranța „îmbunătățirii” ce devine posibilă. Acest proces perpetuu, marcat de luciditate și speranță, este una din cheile de lectură ale cărții de față. Nota asupra ediției, semnată de Claudia Moscovici, precum și Prefața, semnată de Oana Șerban, oferă de asemenea chei de lectură, dar și schițe-protret ale autoarei, încadrate firesc în tonalitatea și substanța cărții.

În Partea Întâi, Henrieta Șerban scrie despre *Richard Rorty: viața, opera și moștenirea sa*. Cele douăsprezece subcapitole investighează acea „urmă adâncă în filosofia contemporană” trasată de Rorty, „considerat cel mai influent filosof al sfârșitului de secol XX”, „filosoful american major de la John Dewey încolo”, dar și „personificare a intelectualului european...” (p. 23). Contextul familiei lui Rorty este prezentat, ca o explicație, dar nu singura și nici cea mai puternică, a operei filosofului Rorty. La fel, aspectele privind formarea sa în mediul universitar-academic, sunt de asemenea explicate de autoare, ca prefigurând concepția

ne-rigidă, eliberatoare a lui Rorty, clădită la contactul cu „absolutizările“, prezentate ca dincolo de tăgadă, furnizate în contextul studiilor universitare: „Respingerea pragmatismului lui Dewey de către profesorii de la colegiu l-a făcut pe Rorty să realizeze că cei mai mulți reacționează negativ la «lipsa absolutizărilor», deși lui i se părea clar că reprezintă un avantaj, o eliberare, sesizând că incursiunea pentru căutarea adevărului poate fi o incursiune extrem de diversă, dar și orientată de dictatul autorității, al legitimității, precum și de căutarea acestei autorități (de fapt a puterii, într-un anumit sens)“ (p. 24).

Preluăm acest citat pentru a spune că autoarea explică, în subcapitolele din această primă parte, noțiuni și concepte-cheie pentru înțelegerea și interpretarea filosofiei lui Rorty, precum: raportarea la metafizică, „fundamentalismul“ filosofic, istorismul, pragmatismul, filosofia minții, epistemologia, natura umană, cunoașterea, omul ca subiect cunoscător, reprezentarea, redescrierea, metafora, vocabular/vocabulare, cultură/știință/tehnică, religie, simț comun, contingentă, consersaționalism, ironie, ironism, ironista, democrație, solidaritate, libertate, adevăr, progres, postliberalism. Autoarea investighează atent și implicat concepția rortiană edificată în cartea *Filosofia și oglinda naturii*, dar și în alte lucrări reper ale filosofului; raportarea lui Rorty la *Resursele principale: Wittgenstein, Heidegger și Dewey*, afirmând: „...Rorty este, după părerea noastră, un filosof lockean, convins despre *tabula rasa* și despre un om mai degrabă bun, chiar dacă nu acceptă ideea de natură umană. (...) Experiența personală și istorică îl învață pe omul rortian despre tot ce are consecințe bune și merită cultivat.“ (p. 34); îndepărtarea (relativă, explică autoarea) de Kant; critica viziunii rortiene: critica lui Hilary Putnam și critica lui Denett.

Redăm, cu ajutorul unor citate preluate din cartea Henrietei Șerban, teme provocatoare și generatoare de controverse în gândirea lui Rorty: „Filosoful a respins utilizarea conceptului de adevăr în politică, etică și dezbateri filosofice, căci considera că adevărul obiectiv nu există, ci numai «ceea ce contemporanii tăi pot accepta drept adevăr» și dezvoltă argumentul filosofic pragmatist și hermeneutic că «nu există o modalitate epistemologică globală, de cuprindere sau direcționare, de a critica sau gira un curs anumit al investigației», ci doar «modalități conversaționale» de a acționa epistemologic, determinate de istoricitatea umană contingentă. Această poziționare pragmatistă și hermeneutică față de problema adevărului a fost și este greu de acceptat pentru destui specialiști. O expresie a acestei receptări este și documentarul realizat la BBC în 2003, cu titlul *Rorty: omul care a ucis adevărul*.“ (p. 49) Sau: „Rorty a stârnit prin scrierile academice controverse memorabile, continuate până astăzi, care pot fi indicate prin contraste de tipul realism *versus* antirealism, filosofie *versus* știință, democrație *versus* filosofie (a reiterat și argumentat că ar fi mai bine să lăsăm democrația să stabilească țintele filosofiei decât să lăsăm filosofia să stabilească țintele democrației) sau chiar controverse privind raportarea la religie, ateism *versus* ortodoxie (în sensul gândirii religioase rigide, oricare ar fi fost religia în discuție).“ (pp. 48-49)

Prima parte a cărții se încheie cu o duioasă descriere a momentului de conștientizare a sfârșitului vieții, moment marcat de invocarea de către filosof

a unor tulburătoare fragmente poetice, redate în traducere de Henrieta Șerban (p. 128). Acest moment de final de viață se constituie pentru viziunea filosofică rortiană ca un bemol plin de semnificații, din care putem declina numeroase reflecții.

Partea a doua, sugestiv intitulată *Rortiene „înfloriri”*, oferă, pe parcursul a cinci subcapitole, raportări și interpretări ale concepției lui Rorty în „dialog” cu Immanuel Kant, Thomas Kuhn, Isaac Levi, Bloch, Foucault, Lucian Blaga. Aceste erudite și complexe paralele filosofice sporesc substanța de cunoaștere și originalitatea cărții Henrietei Șerban.

Remarcile de final, dar și Anexa: *Weltanschauung și redescoperire în perspectiva filosofiei rortiene* aduc înspre prezentul cel mai actual concepția lui Rorty, inclusiv prin raportare la crize actuale sau foarte recente, precum cea declanșată de pandemia de Covid-19.

Menționăm și rezumatul în limba engleză din încheierea cărții, de mare importanță pentru transmiterea într-un context lingvistic mai larg a conținutului prezentei cercetări.

Intrând, invitați de Henrieta Șerban, în concepția filosofică a lui Rorty, putem, fiecare dintre noi, să ne formulăm întrebări, nedumeriri sau necesare reveniri asupra temelor rortiene. Cum ar putea funcționa, concret, o democrație numeroasă, formată din indivizi încurajați să dea formă propriilor concepții despre lume, societate, organizare, ordine, toate aceste viziuni considerate valoroase și demne de a participa la dialog? Cum ar putea fi luate decizii, unele în regim de rapiditate? Sau cum putem include în „modalitățile conversaționale” acei oameni care, realist vorbind, sunt mai puțin înclinați către a se educa/instrui permanent, pentru care, din diferite motive, disponibilitatea de a cunoaște este redusă, dat fiind că omul rortian, pentru a fi cetățeanul deschis, tolerant, bun și în căutarea binelui, trebuie să fie instruit?

Henrieta Șerban ne ghidează cu finețe prin gândirea unui filosof care, deși a stârnit controverse și a pus la îndoială „absolutele”, și-a construit argumentele pe un temei științific și de erudiție care îi conferă o maximă autoritate și credibilitate academică. Această legitimitate academică a unui autor provocator este explicitată de Henrieta Șerban.

Pornind de la opera lui Rorty, cartea Henrietei Șerban este o carte despre o lume mai bună, despre felul în care aceasta ar putea deveni posibilă, fără a fi vorba de o lume mai bună construită „cu forța”, prin închiderea minții indivizilor într-o cale unică, absolută, care îi domină în mod total și totalitar. Este o lume a libertății, a deschiderii către acceptarea viziunilor multiple ce pot conviețui, pot dialoga și se pot îmbogăți reciproc, fără ură și fără aroganță. Autoarea afirmă în mai multe rânduri în cartea sa că în relația adevăr-libertate este „privilegiată” libertatea, deoarece libertatea permite, în cele din urmă, chiar dacă uneori greu și pe căi întortocheate, ca adevărul (dar nu în sens de adevăr final, ci în sensul pragmatist pe care autoarea detaliază, în contextul explicării aprofundate a viziunii lui Rorty, dar nu numai) să iasă la lumină.